

Лазарев С.Г.

старший викладач, аспірант, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ЕЛЕКТРОННА МУЗИКА ЯК ФОРМА ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті розглядається електронна музика як форма художньої творчості, дається визначення поняття «електронна музика».

Ключові слова: Електронна музика, прикладна електронна музика, музична творчість, художня творчість.

Аннотация. Лазарев С.Г. Электронная музыка как форма художественного творчества. В статье рассматривается электронная музыка как форма художественного творчества, дается определение понятия «электронная музыка».

Ключевые слова: Электронная музыка, прикладная электронная музыка, музыкальное творчество, художественное творчество.

Annotation. Lazarev S. G. *Electronic music as an art form.* The article deals with electronic music as a form of art, the definition of «electronic music» is given.

Key words: Electronic music, applied electronic music, musical art, art.

В західноєвропейських країнах, в США, Канаді та Австралії академічна електронна музика отримала належне визнання, увійшла у активний вжиток. Композитори цих країн активно включилися у процес введення нових технологій ще в середині ХХ ст., що дає можливість говорити про сформувавшихся на сьогоднішній день в Німеччині, Франції, Голландії, США, Канаді школах електронної музики. Створені електронні твори, представляючи уже сформовану широку жанрову, стильову класифікацію, виконуються в концертних залах, в рамках фестивалів та конкурсів, записуються студіями, видаються. Історія та теорія електронної композиції претворюються на академічні дисципліни: їх викладають як дисципліни у ВУЗах, їх вивчають в університетах та лабораторіях, їм присвячені міжнародні конференції. За більш ніж 50 років, активного існування проблематика електронної музики встигла виділитися, як важлива, цікава та необхідна, утвердила свій офіційний статус, в багатьох чому змінила та направила мотивацію дослідницьких інтересів [7].

Актуальність дослідження розвитку електронної музики як форми художньої творчості полягає в тому, що даний музичний напрям відіграє значиму роль у суспільному музичному житті, особливо в умовах масової культури. Недостатня вивченість, тісний взаємозв'язок з іншими видами мистецтва, необхідність комплексного підходу у вивченні культурних і музичних явищ сучасності також актуалізують дослідження електронної музики та танцювальної електронної музики з позицій сучасного мистецтвознавства.

Постановка проблеми. Електронна музика в Україні являє собою область мистецтва, яку майже не освоїли не лише слухачі, але й композитори. В науці все ще відсутній інструментарій аналізу творів цієї сфери художньої творчості, принципи їх класифікації; методи подібного аналізу або зовсім не розроблені, або розроблені дуже слабо. Існує лише декілька ВУЗів, в котрих викладаються предмети такої спрямованості. Саме недостатньою розробленістю цього питання і обумовлені тема статті, її мета та завдання. Також не розроблено визначення цього жанру як форми художньої творчості.

Аналіз публікацій та досліджень. Тематика дослідження є недостатньо вивченою, і публікацій, присвячених науковому осмисленню електронної музики як художнього, соціокультурного та музичного явища ХХ-ХХІ ст. не багато. В галузі досліджень музичної художньої творчості працювали Ф. Бузоні, Ж. Дельоз, І. Стравінський, А. Шенберг, Н. Бердяєв, Є. Герцман, М. Каган, Ю. Холопов, Е. Артем'єв, М. Арановський; суттєвий внесок у музичну науку внесли дослідження таких українських науковців, як А. Жарков, А. Загайкевич, С. Павлишин, Т. Чередниченко та ін.

Мета. Дана стаття присвячена розгляду електронної музики як форми художньої творчості та вивченню цього музичного напрямку з позиції сучасних проблем в контексті розвитку музичної культури кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Надійшла до редакції 23.02.2011

Результати дослідження. Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності або є результатом створення суб'єктивно нового.

У своєму існуванні процеси духовної творчості розпадаються на діяльність у сфері мистецтва, моралі, філософії, науки. Мінливі взаємини між цими областями свідомості викликають постійну міграцію форм художньої творчості в культурі, ведуть до домінування одних та витіснення на периферію інших. Наслідком цих процесів є існування в музичній культурі на кожному окремому етапі її розвитку провідної форми художньої творчості. Саме у сфері провідної музичної форми культури народжується такий комплекс цінностей, смислів і орієнтацій, який надає особливий вектор і спрямованість всім іншим формам художньої творчості, стягує їх єдиним критерієм, формує певні домінанти духовного життя.

Мистецький простір не є областю колективного, безособового відтворення культурних стереотипів, а є результатом творчості, що має індивідуальне авторство, припускає можливість створення таких культурних варіацій, які можуть не бути надбанням функціонуючих суспільних форм культури. Мистецтво, здатне не тільки сходити до базових для даної культури категорій, але і продукувати власні духовні смисли, генерувати нові цінності, здатні переорієнтувати суспільну психологію та свідомість і нерідко перевершувати рівень наявної культури суспільства. У цьому сенсі художня творчість хоча і відтворює різноманітні види діяльності як вони устоялися в тому чи іншому типі культури, але не дублює ці види діяльності, не заміщає їх. Тому будь-яка унікальна художня реальність є породженням нових інтуїтивних, інтелектуальних смислів, емоційних станів, а значить і нової духовності, за своїм змістом здатної не збігатися з обсягом наявної духовної культури суспільства [4].

Сучасна епоха інформатизації та технологічних засобів значно вплинула на розвиток усіх сфер життя людини, її менталітету, психіки, системи цінностей та культурних орієнтирів. Не стала виключенням і область музичної художньої творчості, яка розширилась за рахунок звернення до технологій, пов'язаних з електронікою та комп'ютерними технологіями. Сформувався новий окремий напрям музичної творчості – електронна музика, що розвиваючись у другій половині ХХ століття трансформувалася у комп'ютерну музику.

Існує декілька визначень поняття «електронна музика», в широкому розумінні, цей термін розглядається як музика, що використовує електронні музичні інструменти та електронні технології музики в її виробництві.

Поняття електронної музики введено близько 1950 р. німецьким фізиком В. Майєр-Еплером.

За дефініцією Ю. М. Холопова, «електронна музика» – це музика, створювана за допомогою генераторів низької (звукової) частоти, електричні коливання яких записуються на магнітну стрічку

і відтворюються на магнітофоні. Одна з важливих особливостей електронної музики полягає в тому, що в ній відсутній виконавець у традиційному розумінні, тобто як необхідний посередник між композитором і слухачем. Основні операції при створенні електронної музики – пошук та відбір звучань, запис їх на магнітну стрічку, обробка (деформація, модифікація, трансформація), композиційне оформлення. Отримані при відтворенні звуки можуть комбінуватися зі звуками електроінструментів (музика для яких не відноситься до власне електронної), співочих голосів, традиційних інструментів. У електронній музиці використовуються так звані синусоїдні тони (відрізняються від звичайних музичних звуків відсутністю обертонів і являють собою звуки певної висоти, позбавлені тембрового забарвлення), а також звуки змінної та невизначеної висоти (мікротони) [2].

Великий енциклопедичний словник: електронна музика – музика, створювана і виконувана за допомогою електронно-акустичної генеруючої, звукозаписуючої та звуковідтворювальної апаратури (електронних, у т. ч. комп'ютерних, синтезаторів) [3].

Визначення електронної музики у Музичній енциклопедії: електронна музика – це музика, котра створюється і виконується за допомогою електронно-акустичної і звуковідтворювальної апаратури. У електронній музиці об'єктом роботи композитора є не тільки звукова тканина і композиція в цілому, але і звуковий матеріал. Звуки і звучання «складаються», синусоїдні чисті тони («атоми» звучання) складаються в музичні тони і шуми («молекули»). Апаратура електронної музики – генератори, фільтри, модулюючі пристрої, які об'єднуються в електронних синтезаторах (студійних і портативних), а також магнітофони, підсилювачі, динаміки. Акустичний матеріал (синусоїдні чисті тони; різного роду шуми – «білий», «кольоровий»; імпульси, клацання та ін.) обробляється, а також комбінується, перетворюючись на різноманітні суміші, тембро-барвисті звучання, за допомогою яких композитор реалізує свій твір; вихідним матеріалом може служити і будь-яке інше записане звучання (включаючи і музичні звуки, і натуральні звучання, на вибір композитора). Обидва типи матеріалу можуть поєднуватися [6].

У електронному Вікісловнику дається наступне визначення: електронна музика – широкий термін (жанр), що позначає музику, створену з використанням електронного устаткування. Будь-який звук, вироблений за допомогою електричного сигналу, може бути названий електронним. Як маркетинговий термін, електронна музика означає музику, створену переважно за допомогою електронних засобів, таких як синтезатори, семплери, комп'ютери і драм-машини. Часто під електронною музикою розуміють так звану електронну клубну музику (електронну танцювальну музику), піджанрами якої є, наприклад, техно, хаус, транс, драм-н-бейс [11].

Аналізуючи та підсумовуючи наведені визначення, поняття «електронна музика» ми будемо визначати так:

Електронна музика – музика створена з використанням електронних, комп'ютерних технологій, синтезаторів, семплерів та ін., об'єктом роботи авторів якої є весь звуковий матеріал, включаючи звукову тканину і композицію в цілому. Будь-який звук вироблений з використанням електронного сигналу може бути названий електронним.

Виникнення нових технологій в музичній творчості пов'язано з багатьма факторами. На початку ХХ ст., ідеї про шляхи розвитку музичного мислення, пошуки нової концепції мистецтва підштовхнули інтенсивне оновлення всіх технологічних складових музичного твору. В першу чергу, це знайшло відображення у пошуці нових джерел звуку, і у зв'язку з цим, у вдосконаленні існуючих музичних інструментів та у появі нових. Цей процес був форсований революційними відкриттями в галузі техніки. З впровадженням у ХХ ст. електричного джерела звуку, почався новий етап у сфері інструментального винахідництва, що відкрив композиторам необмежений ресурс звукових можливостей. Відмічаючи вузлові моменти цього процесу, котрі дійсно значно вплинули на формування не тільки нових звучань, але і нової естетики відношення до звуку, до них необхідно віднести явища з історії музики, пов'язані з народженням та поширенням нових ідей і нових музичних інструментів, що призвело до подальшого якісного стрибку в області музичної творчості.

Своєрідним першим поштовхом цього процесу в 1897 р. стало відкриття Дж. Томсоном елементарної частинки. Згодом, цю елементарну частинку назвуть електроном, а народжену з врахуванням її існування технологію створення музики – електронною [7]. Не менш важливою областю стала розробка у 1955 – 1967 рр. різними винахідниками аналогових та модульних синтезаторів. На початку 1950-х років на Кьольнському Радіо була створена Експериментальна студія електронної музики. З 1958 р. Д. Лігері, а з 1960-х К. Штокхаузен читають лекції з електронної музики в Дармштадті для композиторів авангардного напрямку. В кінці 60-х рр. ініціатива переходить до університетів США, де з'являються ЕОМ та комп'ютери.

Подальший шлях розвитку та досліджень в електронній музиці в США та Західній Європі пов'язаний з формуванням трьох основних напрямків – «Computer Assisted Composition» («композиції за допомогою комп'ютера»), звуковим синтезом та різноманітними способами обробки звуку [7].

В кінці 1980-х років, з закріпленням в алгоритмічній композиції комп'ютерних технологій, з'являється термін інтерактивна¹ (від англ. Interaction – взаємодія) музика, котрий на початку 1990-х років набув сталого значення для визначення аналізу та обробки звучання у реальному часі з обов'язковим використанням комп'ютера. Інтерактивність

¹ *Інтерактивність – неklasичний тип взаємодії реципієнта з артефактом, отримавший розвиток у 1980-1990-х роках під впливом віртуальної реальності в мистецтві, сітьових способів передачі художньої інформації (мережа Інтернет). Інтерактивність замінює уявну інтерпретацію художнього об'єкту реальним впливом, що матеріально його трансформує [5].*

втілюється через відповідний комп'ютерний алгоритм, що аналізує та інтерпретує дії виконавця [8].

На сьогодні існує біля двох десятків різних видів методів синтезу звуку, що втілюються як за допомогою звукових генераторів, так і за допомогою комп'ютерних програм. Серед них засновані на методиці за допомогою перетворень Фур'є, методи модуляційного синтезу, синтезу фізичного модулювання, формантного синтезу, фрактального та ін. Для імітації звучання акустичних інструментів використовується техніка семпсування², з якою також пов'язані декілька видів звукового синтезу.

Технологія обробки звуку поступово стала представляти не тільки безпосередньо процес художньої обробки звуків різноманітними ефектами, але і виникші та розвиваючіся в зв'язку з цим нові напрямки – Real Time Live Electronic Music (жива електронна музика у реальному часі), інтерактивна музика [7].

Виникнення і розробка ідей, теорій, народження нового інструментарію призвели у другій половині ХХ століття до завершення періода експериментальних пошуків і початку принципово нового етапу музичного мистецтва, пов'язаного з появою і розвитком нових технологій, а також активним впровадженням їх не тільки у композиторську діяльність, але і у розважальний шоу-бізнес.

Українська електронна музика представлена цілим рядом жанрів, що вписуються в існуючу в світі жанрову класифікацію. Так, серед творів сучасних українських авторів зустрічаються електроакустичні композиції для інструментальних ансамблів, солістів з електронним записом (tape-music); електроакустичні композиції для інструментів та електронної обробки в реальному часі (real time); композиції для солістів, електронного запису та електронної обробки у реальному часі, твори для електронного запису, електронний перформанс, noise-music, аудіовізуальний перформанс, відео-інсталяції, мультимедійні перформанси, твори з різних жанрів танцювальної електронної музики [7].

Серед українських композиторів, що працюють в царині електронної музики – К. Цепколенко, Л. Юріна, І. Тараненко, Ю. Гомельська, С. Луньов, І. Гайденко, С. Пілютіков, А. Загайкевич, І. Небесний, В. Ткач та ін..

Що стосується електронної танцювальної музики, то вона лише у кінці 1980-х років стала явищем масштабного порядку, перетворившись фактично в окрему велику галузь поп-індустрії зі своїми рекорд-лейблами, мережею «живих» виступів та фестивалів, і навіть, всесвітніми конференціями (у Амстердамі – Amsterdam Dance Event та Маямі – Miami Winter Conference). Так як і у випадку з рок-музикою у 60-ті – 70-ті роки, про електронну танцювальну музику також стали говорити як про «культуру» та «стиль життя».

² *Семпсування (також семплінг, англ. sampling) – в музиці, використання частини одного звукозапису, семплу, в якості одного інструмента чи окремої частини в новому записі. Зазвичай це робиться за допомогою семплера, який може бути частиною звукозаписуючого обладнання або комп'ютерної програми.*

Поштовхом до народження цього явища стали декілька факторів: перетворення ді-джея (DJ, disc jockey) з пасивної, другорядної фігури на творчу та організуючу одиницю; поява нових специфічних форм розваг для молоді – рейвів, танцювальних клубів, танцювальних фестивалів; і, звичайно, виникнення цілої низки нових танцювально-орієнтованих музичних стилів [9]. Що дає підстави в подальшому розглядати цей напрям як прикладну електронну музику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Міжсформованою культурною домікантою і конкретною практикою мистецтва розташовується те, що можна означити як певний тип творчості, що формується на кожному етапі історії. Поняття типу творчості визначає конкретний механізм здійснення духовної діяльності в різних областях, в ньому акумулюються культурно-психологічні установки, що складаються на тому чи іншому історичному етапі. Поняття установки свідчить про суміщеність усвідомлених і неусвідомлених зусиль, дії часто спонтанних механізмів, що спонукають до народження нового [4].

Творча активність у мистецтві модернізму, зміст якого зводиться до пошуку суб'єктивних асоціацій, на які налаштовує демонстративний антитрадиціоналізм використаних засобів конструювання форм його передачі. Їх видовищну забарвленість та невичерпну комбінаторну множинність посилюють у XX столітті можливості НТП, завдяки яким вони набувають масовізації. Цей процес призвів до розмивання розбіжностей між формами творчої діяльності та її тлумаченням як універсальної ознаки культурного самовизначення людської активності, призначення якої надавати їй «портретних», тобто образних ознак.

В умовах постіндустріального розвитку у характеристиках діяльнісних проявів творчої активності зросла вага стильових, технологічних засад, необхідних для забезпечення взаємозв'язку між різними культурно-інформаційними каналами. Саме таку стратегію демонструє постмодерн, де креативна здатність зводиться до численних техніко-естетичних проєктів отримання кінцевого продукту та його «трансляції» [10].

Специфіка музики в цілому, та електронної музики зокрема, як особливої естетичної цінності та форми художньої творчості розкривається у співвідношенні прикладних і художніх цілей творчості. Формування автономної музичної мови і особливої сфери розповсюдження музики, не рівнозначної ні побуту, ні церемоніалу, ні культу, призвели до усвідомлення нової мети: оригінального втілення індивідуальної авторської думки (композиції). У цих умовах цінність музики полягає в неповторній структурі музичного твору і одночасно у внутрішній смисловій виправданості обраних композитором засобів. Особливий аспект специфіки музичного мистецтва – співвідношення його тимчасової природи (будь-яке музичне явище існує як незворотна послідовність інтонацій і інтонаційних комплексів) і художньо-смислової цілісності.

Електронна музика – явище музичної культури XX-XXI століть, що відповідає тенденціям розвитку сучасного музичного життя і розкривається в її конкретних явищах. Цей феномен уже має свій сформований інструментарій, та його розвиток продовжується разом з швидкими темпами росту та поширення новітніх комп'ютерних технологій.

Все це дає підстави вважати, що електронна музика є досить розповсюдженою формою художньої творчості та потребує свого подальшого вивчення в мистецтвознавчих та прикладних аспектах.

Бібліографічний опис:

1. Оніщенко О.І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання / О.І. Оніщенко. — К.: Вища школа, 2001. — 179 с.
2. Большая советская энциклопедия. — М.: Советская энциклопедия, 1969-1978.
3. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — 1456 с.
4. Кривцун О.А. Эстетика. Учебник для гуманитарных вузов и факультетов / О.А. Кривцун. — М.: «Аспект Пресс», 2003. — 447 с.
5. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма / Н.Б. Маньковская. — СПб.: Алетейя, 2000. — 347 с.
6. Музыкальная энциклопедия / [Под ред. Ю. В. Келдыша]. — М.: Советская энциклопедия, Советский композитор, 1973-1982.
7. Ракунова И.Н. Новые композиторские технологии: Творчество Аллы Загайкевич / И.Н. Ракунова. — К.: Феникс, 2010. — 208 с.
8. Серроу Б. О музыкальном языке (интервью с Пьером Булезом) // Трибуна современной музыки. — 2005. — № 3. — С. 6-12.
9. Троицкий А. Poplex / Артемий Троицкий. — СПб.: Амфора. ТИД Амфора, 2009. — 254 с.
10. Уланова С.І. Творча діяльність як смисложиттєва форма людської активності: європейська модель / Уланова Світлана Іванівна // Культура і сучасність: альманах. — К.: Міленіум, 2010. — № 1. — 219 с.
11. Wikipedia: Режим доступу до ресурсу: http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_music